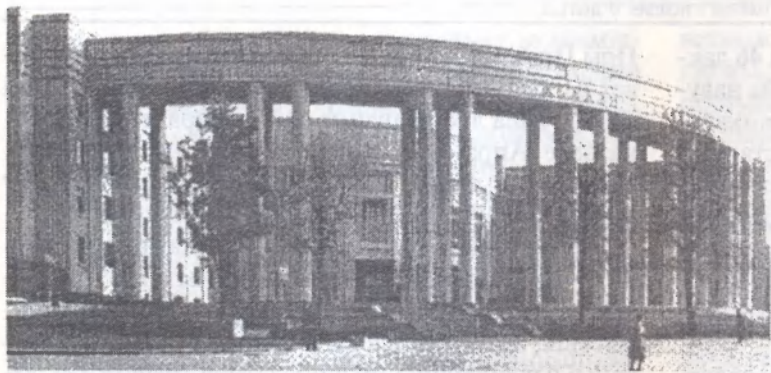

М.А.Барысевіч,
Г.В.Карзенка

Нацыянальная акадэмія. гісторыя і сучаснасць

Нацыянальная акадэмія навук адзначыла свой 70-гадовы юбілей. Гэта свята, вытокі якога ідуць з далёкіх 20-ых гг., калі ўпершыню закладваўся арганізацыйны падмурак беларускай навукі, фармаваліся яе даследчыя кадры, змяняліся і пашыраліся сацыяльныя функцыі. Самім фактам стварэння акадэміі, адкрыцця ВНУ і навуковых устаноў у Беларусі навука ў нашай рэспубліцы была ўзведзена ў ранг палітыкі і практыкі асаблівай дзяржаўнай значнасці.

У 1922 г. быў створаны Інстытут беларускай культуры (Інбелкульт) — першы комплексны навукова-даследчы цэнтр. Ён ствараўся з улікам канчатковай мэты — пераўтварэння ў Акадэмію навук. Інбелкульт меў шырокі профіль. Гэта даследаванні ў галіне гісторыі і мовы, літаратуры і побыту беларускага народа. Вывучаліся таксама карысныя выкапні, глебы, раслінны і жывёльны свет тэрыторыі, вырашаліся праблемы сельскай гаспадаркі, былі распачаты даследаванні па хіміі, фізіцы і матэматыцы.

У кастрычніку 1928 г. ЦВК і СНК БССР прынялі пастанову “Аб рэарганізацыі Інстытута беларускай культуры ў Беларускаю акадэмію навук”, якая ставіла на мэце аб’яднанне навуковых сіл вакол новага цэнтра, пастаўку шырокіх навуковых даследаванняў. Афіцыйнай датай заснавання акадэміі лічыцца 1 студзеня 1929 г.

Акадэмікамі былі абраны такія вядомыя вучоныя і дзеячы культуры рэспублікі, як Я.Н.Афанасьёў, Н.Ф.Бліадуха, С.Я.Вольфсан,

С.М.Вышалескі, Г.І.Гарэцкі, Д.Ф.Жылуновіч (Цішка Гартны), У.М.Ігнатоўскі, І.Д.Луцэвіч (Янка Купала), К.М.Міцкевіч (Якуб Колас), С.М.Некрашэвіч, І.А.Пятровіч, У.І.Пічэта, Б.А.Тарашкевіч. Першым прэзідэнтам Акадэміі навук быў абраны знакаміты гісторык У.М.Ігнатоўскі, віцэ-прэзідэнтамі — Н.І.Бялуга і С.М.Некрашэвіч. У знак прызнання заслуг у айчынным навуцы першымі правадзейнымі членамі Беларускай акадэміі навук сталі таксама А.П.Карпінскі (прэзідэнт АН СССР), С.Ф.Альдэнбург (непраменны сакратар АН СССР), акадэмікі М.Я.Мар, Дз.М.Пакроўскі, В.Р.Вільямс, Д.К.Забалотны (прэзідэнт Усеўкраінскай АН), акадэмікі АН УССР Н.А.Скрыпнік і П.А.Туткоўскі.

30-ыя гг. былі перыядам станаўлення акадэміі, падбору і выхавання навуковых кадраў, пошукаў формаў арганізацыі працы. На базе асобных кафедраў і камісій ствараюцца навукова-даследчыя інстытуты: філасофіі, эканомікі, гісторыі, савецкага будаўніцтва і права, мовазнаўства, літаратуры і мастацтва, хіміі, біялагічных навук, аграглебавы, фізіка-тэхнічны. Акадэміі навук даручаецца планаванне ўсіх навукова-даследчых работ у рэспубліцы. У 1936 г. зацверджаны новы статут, які прадугледжвае для кіраўніцтва блізкімі па профілі інстытутамі стварыць тры аддзяленні навук. З гэтага часу акадэмія пачала афіцыйна называцца Акадэміяй навук БССР.

Напачатку 40-ых гг. акадэмія ўжо мела вялікі калектыў высокакваліфікаваных кадраў: з 610 супрацоўнікаў 27 насілі званне акадэмікаў,

23 — членаў-карэспандэнтаў, тут працавала 46 дактароў і 67 кандыдатаў навук. Складлася сістэма навуковых інстытутаў па шэрагу навуковых напрамкаў.

Найбольш хуткімі тэмпамі развіваліся ўстановы прыродазнаўчага профілю, непасрэдна звязаныя з патрэбамі народнай гаспадаркі. Важныя дасягненні былі атрыманы ў батаніцы, заалогіі, фізіялогіі жывёл і раслін, медыцыне, геалогіі, хіміі. Вялікае практычнае значэнне мела складанне карты глебаў і кадастру тарфяных запасаў.

У працах вучоных-гуманітарных знайшлі асвятленне пытанні археалогіі, праблемы гаспадарчага і культурнага будаўніцтва. Была распрацавана граматыка беларускай мовы, вывучаліся фальклор, побыт і народная творчасць беларусаў.

На жаль, цяжкія гады культу асобы вырвалі з асяроддзя інтэлектуальнага патэнцыялу рэспублікі дзесяткі прадстаўнікоў навукі. Вялікія страты панесла акадэмія ў гады фашысцкай навалы: знішчана і вывезена за мяжу маёмасць, пацярпелі будынкі, а галоўнае — парадзелі рады навуковых кадраў. Па сутнасці давялося ўсё пачынаць зноўку.

Важную ролю ў аднаўленні флагама беларускай навукі адыгралі акадэмікі К.К.Аграховіч (К.Крапіва), Ц.М.Годнеў, К.В.Гораў, М.І.Грашчанкаў, А.Р.-Жэбрак, М.Ф.Ярмоленка, І.С.Лупіновіч, К.М.Міцкевіч (Якуб Колас), М.Дз.Несцяровіч, М.М.Нікольскі, У.І.Пераход, У.М.Перцаў, П.П.Рагавы, В.І.Шэмпель і інш. Неацэнны ўклад у аднаўленне і станаўленне акадэміі ўнёс Герой Сацыялістычнай Працы, акадэмік В.Ф.Купрэвіч, які на працягу 17 гадоў узначальваў АН.

У 50—60-ыя гг. былі створаны інстытуты фізікі, матэматыкі, фізікі цвёрдага цела і паўправаднікоў, тэхнічнай кібернетыкі, ядзернай энергетыкі і інш. Утвараюцца аддзяленні фізіка-матэматычных і фізіка-тэхнічных навук. Іх развіццё звязана з імёнамі Б.І.Сцяпанавы, Ф.І.Фёдаравы, А.Н.Сеўчанкі, М.А.Ельяшэвіча, М.П.Яругіна, У.І.Крылова, Дз.А.Супрункі, А.В.Лыкава, М.М.Сіраты, А.К.Красіна і інш., дзякуючы якім у Беларусі склаліся і атрымалі сусветнае прызнанне навуковыя школы.

Па ініцыятыве і пры непасрэдным удзеле вядучых вучоных акадэміі ў БДУ пачалася падрыхтоўка нацыянальных кадраў па новых, перспектывных напрамках навукі. Так, акадэмікі стварылі шэраг кафедр: А.В.Лыкаў арганізаваў кафедру цеплафізікі, М.М.Сірата — кафедру фізікі цвёрдага цела, А.К.Красін — кафедру ядзерных даследаванняў, Б.І.Сцяпанав — кафедру спектральнага аналізу, А.Н.Сеўчанка — кафедру фізічнай аптыкі, Ф.І.Фёдарав — кафедру тэарэтычнай фізікі. Дзякуючы гэтаму выпускнікі ўніверсітэта склалі потым асноўны кантынгент навуковых супрацоўнікаў вядучых акадэмічных інстытутаў.

Акадэмія навук адыграла вялікую ролю ў каардынацыі навуковых даследаванняў у рэспубліцы.

Пры Прэзідыуме АН быў створаны спецыяльны Савет па каардынацыі (1953), што ў значнай ступені выключыла дубліраванне работ, паралелізм, дробнатэм'е. Апраўдала сябе і практыка вылучэння галоўных інстытутаў, якія адказваюць за распрацоўку асобных навуковых праблем і комплексных тэм.

Пераломным для Акадэміі навук стаў перыяд канца 60-ых — пачатку 70-ых гг. Абраны ў 1969 г. Прэзідыум АН БССР, які ўзначаліў акадэмік М.А.Барысевіч, зрабіў дэталёвы аналіз стану навукі і адукацыі ў рэспубліцы. Выснова была трывожная: узровень развіцця навукі і адукацыі не адпавядаў патрэбам грамадства. Для больш эфектыўнага выкарыстання навуковых кадраў і набліжэння навукі да вытворчасці арганізаваны акадэмічны падраздзяленні ў абласных цэнтрах. Створана 9 новых інстытутаў. Колькасць працуючых у акадэміі дасягнула 17 тыс.чалавек, амаль у тры разы павялічыўся атрад дактароў і кандыдатаў навук.

У сярэднім у год установы Акадэміі навук прымалі 230 маладых спецыялістаў і прыкладна столькі ж аспірантаў. Пры інстытутах працавала 9 СКТБ з ВВ і 5 эксперыментальных баз. Гэтыя падраздзяленні, з аднаго боку, выраблялі лабараторнае абсталяванне, матэрыялы і прэпараты, а з другога — стваралі доследныя ўзоры для перадачы ў вытворчасць для ўкаранення.

Акадэмія навук не толькі значна замацавала патэнцыял навукі, але і павысіла выніковасць даследаванняў. Сусветную навуку ўзбагацілі адкрыцці беларускіх вучоных у вобласці арганічнай хіміі (акад. А.А.Ахрэм), фізікі шмататамных малекул (акад. М.А.Барысевіч), вірусалогіі (акад. В.І.Вацякоў), аптыкі, крышталаоптыкі (акад. Ф.І.Фёдарав).

У 70—80-ыя гг. вучоныя вядучага навуковага цэнтра атрымалі 2 Ленінскія прэміі, 15 Дзяржаўных прэмій СССР, 44 Дзяржаўныя прэміі БССР і 19 прэмій Ленінскага камсамолу маладым вучоным. Знамянальнай з'явай стала ўзнагароджанне калектыву АН ордэнамі Леніна (1978) і Дружбы народаў (1975).

Акадэмія навук ператварылася ў буйнейшы і аўтарытэтнейшы навуковы комплекс, які аб'ядноўваў і каардынаваў намаганні вялікай арміі даследчыкаў у розных галінах ведаў. Склаліся арыгінальныя навуковыя школы, якія працуюць на сусветным узроўні па шэрагу накірункаў фундаментальнай навукі (мовазнаўства, матэматыка, тэарэтычная фізіка, фізічная аптыка і квантавая электроніка, біяарганічная хімія і інш.).

Пасля 1991 г. перад кіраўніцтвам акадэміі паўстала нялёгкая праблема — захаванне інтэлектуальнае багацце нацыі. За 1991—1998 гг. скарацілася агульная колькасць працуючых у АН, а таксама абароненых кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый. Ва ўмовах значнага зніжэння сацыяльнага прэстыжу працы вучомага рэзка зменшыўся прыток у АН маладых кадраў.

У ліку асноўных задач Прэзідыума акадэміі была

арганізацыя работы ў новых сацыяльна-эканамічных умовах. Выключна важная роля адводзілася стварэнню дзяржаўнай заканадаўчай базы навукі, якая адпавядала б сучасным мэтам навуковай, навукова-тэхнічнай і інавацыйнай дзейнасці.

У 1992 г. быў зацверджаны новы Статут Акадэміі навук. Па гэтым Статуте галоўная мэта акадэміі — развіццё фундаментальных даследаванняў па асноўных накірунках прыродазнаўчых, тэхнічных і гуманітарных навук; вывучэнне праблем эканамічнага, сацыяльнага, палітычнага і дзяржаўна-прававога развіцця рэспублікі, яе культуры, мовы, гісторыі, прыроды і экалогіі, выяўленне прынцыпова новых шляхоў навукова-тэхнічнага прагрэсу і даследаванняў па асноўных навукова-тэхнічных праграмах, распрацоўка рэкамендацый па выкарыстанні дасягненняў навукі на практыцы; вывучэнне і абгульненне дасягненняў сусветнай навукі, арганізацыя шырокіх міжнародных сувязяў.

Для павышэння эфектыўнасці выкарыстання навукова-тэхнічнага патэнцыялу акадэміі і забеспячэння развіцця асобных прыярытэтных галін навукі прынята рашэнне аб стварэнні новых навукова-даследчых арганізацый. Гэта інстытуты малекулярнай і атамнай фізікі, прыкладной оптыкі, тэхнічнай акустыкі, хіміі новых матэрыялаў і інш.

Пашырэнню даследаванняў па гісторыі навукі, навукова-арганізацыйнай дзейнасці ў Беларусі, падрыхтоўцы і выданні манаграфій, папулярызацыі ў сродках масавай інфармацыі дасягненняў беларускай навукі садзейнічала стварэнне Камісіі АН Беларусі па гісторыі навукі.

Навуковыя ўстановы, нягледзячы на шматлікія цяжкасці, забяспечвалі выкананне планаў фундаментальных і прыкладных даследаванняў.

У Інстытуце фізікі імя Б.І.Сцяпанавы распрацаваны лазерны тэхналагічны комплекс для зваркі, рэзкі і тэрмаапрацоўкі металаў. Атрыманы шырокі клас ферытавых матэрыялаў і арганізавана іх вытворчасць (Інстытут фізікі цвёрдага цела і паўправаднікоў). Новыя тэхналогіі для генерацыі і тыражывання галаграмных аптычных элементаў і вымяральных шкалаў створаны ў Інстытуце электронікі. Матэматыкі прапанавалі цікавыя метады рашэння задач матэматычнай фізікі, што дазволіла эфектыўна мадэляваць тэхналагічныя працэсы вытворчасці паўправадніковых прыбораў.

У навуковым комплексе “Інстытут цепла- і масаабмену імя А.В.Лыкава” распрацавана тэхналогія высокадакладнага паліравання оптыкі, керамікі і кампазіцыйных матэрыялаў на аснове выкарыстання сінтэзаваных магнітарэалагічных вадкасцяў. Тэарэтычныя і прыкладныя даследаванні супрацоўнікаў Фізіка-тэхнічнага інстытута і Інстытута механікі металапалімерных сістэм імя У.А.Белага дазволілі стварыць новыя тэхналагічныя комплексы і ўкараніць іх у вытворчасць. Канкурэнтаздольныя на сус-

ветным узроўні партатыўныя прыборы для кантролю цвёрдасці матэрыялаў і вырабаў створаны ў Інстытуце прыкладной фізікі.

Ёсць чым ганарыцца акадэмічным хімікам і геолагам. Актыўна працуюць вучоныя і ў галіне сельскай і лясной гаспадаркі, аховы здароўя, экалогіі, аховы навакольнага асяроддзя.

Стварэнне ў Інстытуце біяарганічнай хіміі радыедыягнастычных набораў дало магчымасць медыцынскім установам праводзіць клінічныя даследаванні жыхароў рэспублікі з гіперплазіяй шчытападобнай залозы.

Распрацаваны новыя тэхналогіі атрымання прадуктаў харчавання з харчовымі дабаўкамі, якія павышаюць устойлівасць арганізма да дзеяння іанізуючай радыяцыі нізкай магутнасці. Створана сістэма комплекснага экалагічнага і радыяцыйнага маніторынгу з выкарыстаннем найноўшых тэхнічных сродкаў.

Культурную і навуковую каштоўнасць уяўляюць выданні аддзялення гуманітарных навук: “Археалогія Беларусі” (I том), “Очерки истории науки и культуры Беларуси. IX — начало XX в.”, “Расавае геаграфія беларусаў”, “Гісторыя беларускага мастацтва” і інш. Выйшлі з друку зборы твораў беларускіх пісьменнікаў: М.Багдановіча, П.Броўкі, М.Зарэцкага, Я.Пушчы і інш.

Лаўрэатамі Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь толькі ў 1992, 1994 і 1996 гг. сталі 43 акадэмічныя вучоныя. Навуковыя ўстановы акадэміі з’яўляюцца галаўнымі арганізацыямі ў выкананні большасці дзяржаўных праграм фундаментальных даследаванняў Рэспублікі Беларусь да 2000 г. У 1997 г. акадэмічныя ўстановы ажыццяўлялі ўкараненне тэхналагічных працэсаў, новай тэхнікі і матэрыялаў, практычных рэкамендацый па 1400 дагаворах на стварэнне (перадачу) навукова-тэхнічнай прадукцыі. Часткай асваення вынікаў навуковых даследаванняў сталі малыя навукова-інавацыйныя, укараняльныя і іншыя прадпрыемальніцкія структуры, якія спецыялізуюцца на распрацоўцы і вытворчасці найбольш перспектыўнай і канкурэнтаздольнай на ўнутраным і знешнім рынках навукаёмістай прадукцыі.

Працягваліся і пашыраліся міжнародныя навукова-тэхнічныя сувязі Акадэміі навук Беларусі з замежнымі арганізацыямі, падпісаны шэраг дагавораў і пагадненняў з акадэміямі навук і навуковымі цэнтрамі. Сёння геаграфія супрацоўніцтва ахоплівае 60 краін свету, звыш 280 замежных цэнтраў. Гэты перыяд характарызуецца далейшай інтэграцыяй АН Беларусі ў еўрапейскае навуковае супольніцтва. Значная частка распрацовак выконвалася навуковымі арганізацыямі акадэміі па праграмах ЮНЕСКА і МАГАТЭ, COPERNICUS, ESPRIN, INTAS і TACIS, ISF і CRDF. У 1993 г. акадэмія была прынята ў якасці нацыянальнага члена ў Між-

народны савет навуковых саюзаў (ICSU) — нездзяржаўную арганізацыю, створаную для развіцця навукі і аховы правоў і свабод акадэміяў навук 95 краін і 15 міжнародных навуковых саюзаў практычна па ўсіх раздзелах навук.

Новы імпульс атрымала супрацоўніцтва з акадэміямі навук і навуковымі арганізацыямі краін СНД, з якімі выконвалася 80 сумесных праектаў. У прыватнасці, з Сібірскай акадэміяй навук РАН беларускія вучоныя распрацоўваюць 12 праблем (па гісторыі, культуры, мовах, інфармацыйных тэхналогіях, экалогіі і інш.).

У 90-ыя гг. чатыры разы папаўняўся склад сапраўдных членаў і членаў-карэспандэнтаў. Былі абраны 34 акадэмікі, 47 членаў-карэспандэнтаў, 14 замежных і 2 ганаровыя члены. На 1 студзеня 1998 г. у 49 навукова-даследчых арганізацыях, аб'яднаных у шэсць аддзяленняў НАН Беларусі, працавала 10 560 чалавек, у тым ліку 465 дактароў, 1959 кандыдатаў навук. У яе складзе 76 акадэмікаў і 105 членаў-карэспандэнтаў, 1 ганаровы і 11 замежных членаў.

Традыцыйна моцныя сувязі вучоных НАН Беларусі з вышэйшай і сярэдняй школамі рэспублікі. Акадэмічныя вучоныя стаялі ля вытокаў стварэння школ юных у рэспубліцы, якія ў 70—80-ыя гг. сталі найбольш распаўсюджанай формай прыцягнення моладзі да навуковай творчасці. У шэфскай рабоце з школьнікамі Мінска ў 1980 г. прымалі ўдзел больш за 600 вучоных, каля 700 інжынерна-тэхнічных работнікаў. Пад іх кіраўніцтвам у агульнаадукацыйных школах працавалі тэхнічныя і прадметныя гурткі. У 1985 г. у структуры АН навуковае таварыства “Асвета” аб'ядноўвала 15 школ юных (матэматыкі, фізікі, хімікі, гісторыкі, эканамісты, філосафы і інш.). Для шэрага хлопчыкаў і дзяўчынак гэтыя школы сталі першай прыступкай да кандыдацкай, а потым і доктарскай дысертацый.

Задачы садзеяння павышэнню навуковага ўзроўню нацыянальнай сістэмы адукацыі, распаўсюджвання навуковых ведаў, падрыхтоўкі спецыялістаў і павышэння кваліфікацыі прафесарска-выкладчыцкага корпуса ВНУ заўсёды лічыліся ў акадэміі першаснымі. Вучоны, канцэнтруючы сваю актыўнасць на прафесійнай дзейнасці, набывае не толькі вышэйшую навуковую кваліфікацыю, але і высокі адукацыйны патэнцыял, які павінен быць запатрабаваны грамадствам. Былі задзейнічаны розныя формы ўзаемавыгадных кантактаў: удзел вучоных у чытанні асноўных і спецыяльных курсаў, правядзенне практычных і семінарскіх заняткаў; курыраванне падрыхтоўкі студэнтамі курсавых і дыпломных работ, стварэнне пры акадэмічных навуковых арганізацыях філіялаў кафедраў, сумесных з ВНУ лабараторый і цэнтраў, арганізацыя практыкі студэнтаў і стажыроўкі выкладчыкаў, выданне падручнікаў і дапаможнікаў.

У акадэміі сканцэнтраваны высокакваліфікаваны навукова-педагагічны патэнцыял. Дыпламы

прафесара маюць больш за 200 дактароў навук (амаль палова агульнай колькасці), дацэнта і старшага навуковага супрацоўніка (дыплом прыраўноўваецца да дыплама дацэнта) — больш за 600 чалавек. Па ўсіх формах педагагічнай дзейнасці вучоныя акадэміі супрацоўнічаюць з 35 здзяржаўнымі і 5 нездзяржаўнымі ВНУ. Практична ўсе навуковыя ўстановы ў той або іншай форме ўдзельнічаюць у адукацыйным працэсе як у вышэйшай, так і ў сярэдняй школе. У 1997/98 навучальным годзе чыталіся лекцыі больш чым па 300 дысцыплінах, вяліся семінарскія заняткі. Спецыяльныя курсы, такія, як “Сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі”, “Праектаванне сістэм лагічнага ўпраўлення”, “Экалагічная фізіялогія”, “Радыёбіялогія раслін”, “Этнаграфія Беларусі” і інш., распрацоўваюцца з арыентацыяй на развіццё перспектывных галін навукі і тэхнікі з улікам народнагаспадарчых патрэб рэспублікі. Шмат якія вучоныя прымалі ўдзел у рабоце Дзяржаўных экзаменацыйных камісій па прыёме экзаменаў і абароне дыпломных работ.

Рэалізацыя ў педагагічным працэсе новага зместу адукацыі патрабуе рэзкага павышэння ўзроўню метадычнай дзейнасці, і гэта трэба разглядаць як задачу першаснага значэння. Каб справіцца з ёю, падняць узровень падрыхтоўкі спецыялістаў, акадэмічныя вучоныя прыцягваюць студэнтаў да навуковай дзейнасці, вучаць самастойна папаўняць свае веды, арыентавацца ў імклівым струмені навуковай інфармацыі. Гэта адна з важных умоў фармавання сучаснага спецыяліста. У арганізацыях НАН створаны ўмовы для правядзення лабараторных заняткаў, а на кафедрах ВНУ вядзецца сумеснае выкладанне шэрага прадметаў. Арганізаваны і працуюць філіялы кафедраў і сумесныя лабараторыі і цэнтры. Напрыклад, такі сумесны цэнтр створаны пры Інстытуце прыкладной аптыкі (Магілёў) і Магілёўскім машынабудаўнічым інстытуце. У двух лабараторыях тут на працягу года займаецца больш за 50 студэнтаў.

На сённяшні дзень 9 вядучых спецыялістаў акадэміі ўзначальваюць кафедры ў ВНУ рэспублікі: 6 кафедраў у БДУ (акад. М.А.Ізобаў, В.М.Гурын, Я.М.Бабосаў, чл.-кар. У.Ф.Логінаў, М.В.Старажаў, д-р фізіка-матэматычных навук В.І.Янчэўскі), па адной у БДПА (акад. М.С.Высоцкі), БДТУ (чл.-кар. А.А.Міхалевіч) і інш. З другога боку, у акадэміі закладчыкамі лабараторый працуюць выкладчыкі ВНУ.

Шматграннае супрацоўніцтва звязвае акадэмію і Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, дзе працуюць 10 акадэмікаў, 6 членаў-карэспандэнтаў, 43 доктары і 51 кандыдат навук. Вучоныя чытаюць лекцыі студэнтам, кіруюць курсавымі і дыпломнымі работамі. У акадэміі прайшлі стажыроўку 55 выкладчыкаў, практыку — каля 200 студэнтаў. Вучоныя акадэміі і ВНУ сумесна ўдзельнічаюць у рэцэнзаванні кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый, выкананні прыярытэтных дзяржаўных навукова-тэхнічных праграм,

праектаў Беларускага рэспубліканскага фонда фундаментальных даследаванняў.

Важны накірунак супрацоўніцтва — падрыхтоўка вучэбнай літаратуры. У 1995 г. было выдадзена 16 назваў вучэбнай літаратуры, у 1996 г. — 37, у 1997 г. — 33. Гэта слоўнікі, энцыклапедычныя слоўнікі, падручнікі і вучэбныя дапаможнікі. Напрыклад, калектывам Інстытута мовазнаўства імя Я.Коласа створаны фундаментальныя працы па фанетыцы, граматыцы, лексіцы, гісторыі беларускай мовы і дыялекталогіі. А інстытут літаратуры ў якасці каардынатора падтрымлівае навуковыя сувязі практычна з усімі кафедрамі літаратуры ВНУ рэспублікі, падключае іх спецыялістаў да распрацоўкі такіх буйных прац, як “Гісторыя беларускай літаратуры (XI—XIX стст.)”, “Літаратура беларускага замежжа”. Супрацоўнікі інстытута ўдзельнічалі ў падрыхтоўцы падручнікаў па беларускай літаратуры для XI класа, падручніка для вышэйшай школы “Гісторыя беларускай літаратуры. Старажытны перыяд”. Супрацоўнікі Інстытута матэматыкі праводзілі міжнародныя матэматычныя алімпіяды, рэспубліканскія алімпіяды па інфарматыцы. З іх удзелам у 1994—1998 гг. выдадзены зборнікі задач матэматычных алімпіяд, вучэбныя дапаможнікі для VIII—IX класаў сярэдняй школы з паглыбленым вывучэннем матэматыкі.

Сённяшні юбілей — гэта не толькі падвядзенне

вынікаў. Перш за ўсё — гэта планы на будучае. Перспектывы развіцця Нацыянальнай акадэміі сфармуляваны ва ўказах Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь “Аб Нацыянальнай акадэміі навук”, “Аб дадатковых мерах па рэалізацыі статуса вышэйшай дзяржаўнай навуковай арганізацыі”, у Законе Рэспублікі Беларусь “Аб Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі”.

У маі 1997 г. абраны новы склад Прэзідыума Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі на чале з вядомым фізікам акадэмікам А.П.Вайтовічам. Новае кіраўніцтва акадэміі, захоўваючы лепшыя традыцыі вышэйшай навуковай установы рэспублікі, пачало актыўна ажыццяўляць канцэнтрацыю сіл і сродкаў на прыярытэтных накірунках, рэалізацыю мерапрыемстваў па ўмацаванні наяўнага патэнцыялу. Задачы рэфармавання і павышэння эфектыўнасці выкарыстання акадэмічнай навукі абмеркаваны на Агульным сходзе НАН Беларусі ў красавіку 1998 г. Зацверджаны мерапрыемствы, накіраваныя на ператварэнне фундаментальнай навукі ў эфектыўны рэсурс дзяржавы, на вырашэнне народнагаспадарчых праблем. Рэалізацыя намечаных мерапрыемстваў дазволіць узмацніць творчы пошук вялікага калектыву вучоных, каб унесці важкі ўклад у развіццё фундаментальных даследаванняў і вырашэнне сацыяльна-эканамічных і культурных праблем рэспублікі ў XXI стагоддзі.

З.М.Титок

С.А.Умрейко — беларусский педагог (90 лет со дня рождения)

Качественно новый скачок в развитии педагогической науки в Беларуси, начавшийся после Великой Отечественной войны, связан с именем Степана Андреевича Умрейко (1908—1978).

С.А.Умрейко родился в семье крестьянина-бедняка в деревне Песочное Копыльского района Минской области. Желание родителей дать единственному сыну хотя бы начальное образование, а главное — его большие способности и неутомимая тяга к знаниям определили жизненный путь Степана Андреевича. После окончания школы и двухгодичных учительских курсов при техникуме он работал учителем в д. Песочное. Благодаря усилиям Степана Андреевича и его единомышленников эта деревня стала одним из первых культурных центров на гра-

нице Копыльского и Узденского районов: здесь построили новое здание семилетней школы, открыли клуб и избу-читальню. Уже тогда у молодого учителя появился устойчивый интерес к проблемам народного образования и его истории.

В 1930 г. С.А.Умрейко возвращается в Минск и работает во Фрунзенском роно, а затем — редактором газеты “Чырвоная змена”. В этот период он много сил и энергии отдавал организаторской и просветительской работе. Опыт работы в школе помогал успешно решать многие вопросы, когда в январе 1939 г. Степан Андреевич возглавил управление средних учебных заведений, стал членом коллегии Наркомпроса республики. В 1940 г. он заочно окончил исторический факультет Минского пединститута.